

חרב יהודה גרשוני

ניו יורק, ארה"ב

מחקרי הלכה בהיתר ואיסור הבמות

א. ימי נוב וגבעון

א. כתב הרמב"ם פרק ב' מבית הבחירה כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל וכו' ושסיט שנה עמד משכן שלו. וכשמת עלי חרב. ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון ובנו שם מקדש ומגבעון באו לבית עולמים, ע"כ.

וברש"י פסחים דף ל"ח ע"ב ד"ה זאת אומרת וכו' חרבה שלה בימי עלי כשנשבה הארון בארץ פלשתים באו להן לנוב, ולא היה שם משכן אלא בית של אבנים היה, והוקבע שם מזבח של נחושת, אבל ארון לא היה. וכשהחזירוהו פלשתים עמד בקרית יערים עשרים שנה, עד שמלך דוד והביאו לציון ובציון עמד עד שבנה שלמה בית המקדש וכו' ע"כ.

מפורש בהרמב"ם ורש"י דנוב וגבעון היה בנין אבנים, דברמב"ם כתוב הלשון באו לנוב בנו שם מקדש. וברש"י פסחים ל"ח תמה על רש"י וגם על הרמב"ם שכתבו דנוב וגבעון היה בנין של אבנים, דמשנה זבחים פרק בתרא איתא כן גבי שילה ומפיק לה מקרא דהיה בנין של אבנים בגמ' שם. אבל בנוב משמע דהיה אהל מועד שבמדבר. שוב מצאתי בתוס' ישנים יומא מ"ד ד"ה שילה שתפסו דנוב וגבעון שהיה משכן, שלא מצינו שהיה לו בית של אבנים למטה, עיי"ש¹).

ב. וראיתי באחרונים שתפסו על דברי הרמב"ם ורש"י דבסדר עולם מפורש דנוב וגבעון היה רק אוהל כמו במדבר שהעמידו משכן של משה. והביאו מקרא דדברי הימים: ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן ה' בבמה אשר בגבעון; ומפורש עוד יותר בדברי הימים כ"א: ומשכן ה' אשר עשה משה במדבר ומזבח העולה בעת ההיא בבמה בגבעון. ועוד דאיתא תוספתא סוף זבחים איזה במה ציבור אוהל מועד נטוי ואין שם ארון, ומוכח דבשעת היתר הבמות לא היה שם בית בנוי רק אוהל מועד נטוי. והנה רש"י מנחות

(1) כ"ה גם בפיה"מ לר"מ במתני' זבחים שם: אחר שחרב מקדש שילה בעונות אבותינו הקימו אהל מועד שנעשה במדבר בנוב, אח"כ חרב נוב הקימו אותו בגבעון. לעי' "שפת אמת" בענין. העורך

דף כ"ו במאי דאיתא שם. יוצא הותר בבמה, מפרש רש"י נוב וגבעון שלא היה שם קלעים דלא היו קלעים לנוב וגבעון. מפורש כאן ברש"י דנוב וגבעון לא היה בנין של אבנים, ולא כרש"י פסחים, וצ"ע.

ג. וראיתי באחרונים שהוכיחו שהבבלי סובר דנוב וגבעון בנו בית, וזהו החיוב לעלות שם לרגל ג' פעמים בשנה כמו בבית עולמים מגמ' זבחים דף קי"ט מה דתנן במשנה באו לנוב וגבעון הותרו הבמות. מנא הני מילי, דת"ר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, אל המנוחה זו שלה, נחלה זו ירושלים, למה חילקן כדי ליתן היתר בין זה לזה, א"ל ריש לקיש לר' יוחנן מעשר שני נמי לתני א"ל מעשר שני שם שם מארון קא ילפי כיון דארון לא הוי מעשר נמי לא הוי זברש"י מפרש את הגזירה שוה עיי"ש.

הרי מפורש בגמ' דבעינן קרא מיוחד ליתן היתר בין שילה לירושלים דבמות מותרות. ולכאורה למה לנו קרא על זה כיון דנחרב שילה בטלה יקדושתה וכדכתיב ויטוש משכן שילה; ואם כן פשיטא דמותר להקריב בבמה כמו קודם שנבנית שילה. אלא מוכח מזה דנוב וגבעון בנו בית מיוחד והיה עליה שם מקדש והיה ס"ד לומר דכיון שבנו נוב יאסרו הבמות אחריה כמו בשילה ובית עולמים ולזה מחדשת הגמ' ליתן היתר בין ירושלים לשילה.

ד. וראיתי הערה נכבדה להגאון ר' מנחם זמבה ז"ל בעשר קדושות על ספרי זוטא, דהרי בירושלמי פרק א' דמגילה הל' י"ב רבי יוסא בשם ר"י זה סימן כל זמן שהארון מבפנים הבמות אסורות, יצאו — הבמות מותרות. ד"ז בעי קומי ר"י אפילו לשעה, ומפרש בעל קרבן עדה דסובר ירושלמי, דלכן בשילה נאסרו הבמות משום דהיה שם ארון, אבל בנוב וגבעון דלא היה ארון לפיכך הבמות מותרות. ועל זה בעי הירושלמי אם יצא הארון לפי שעה, כגון בשילה בימי עלי אם הותרו הבמות. והנה בעל משך חכמה בפרשת פיקודי כתב למה נקרא משכן העדות, דמשכן אימת נחשב לאהל מועד לאסור הבמות — רק כשיש בו ארון, כדתניא בתוספתא סוף זבחים איזהו במה גדולה כשאהל מועד נטוי שם כדרכו ואין ארון נתון שם. וזהו שאמר שדין משכן יש לו רק כשהוא משכן העדות, כעשהדות נתון בו, ע"כ.

והעיר הגאון הנ"ל דבבבלי לא משמע כן דבגמ' זבחים קי"ט שאלו בגמ' באו לנוב וגבעון הותרו הבמות מנלן וכו', למה חילקן הכתוב כדי ליתן היתר בין זה לזה, ופריך אי הכי מע"ש נמי, ומשני כיון דארון לא היה מעשר נמי לא הוי. מבואר כאן מפורש דאין הטעם דנוב וגבעון הותר הבמות מפני שלא היה ארון אלא מטעם גזירת הכתוב דלמה חילקן בכדי לתת היתר בין זה לזה, דלענין מע"ש יש לימוד מיוחד מגז"ש דשם שם דבעינן ארון, אבל סתם קדשים לא תלוי בארון, רק מטעם גזירת הכתוב במות מותרות בין שילה לבית עולמים²).

(2) לענין לקי"מ, ואדרבא זה משמש מקור למשי"כ הרמב"ם בהלכותיו, שגם בנוב וגבעון היה בנין, וההבדל שבין שילה לנוב וגבעון הוא רק בזה שבנוב וגבעון לא היה הארון, ומשום"כ ניתן להדרש "אל המנוחה" על שילה ו"אל הנחלה" זה ירושלים, ליתן

ה. והנה יש להעיר עוד לפי"ז, דהרי יש באותו עמוד מחלוקת של תנאים דר' יהודה סובר מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים, ור"ש סובר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה, ר' שמעון בר יוחאי סובר זו וזו (נחלה ומנוחה) ירושלים, ותנא דבי ר' ישמעאל זו וזו שילה עיי"ש.

ואם כן לתנא דבי ר' ישמעאל וכן לר' שמעון בר יוחאי דאין פסוק לתת היתר בין זו לזו, מהיכן אנו יודעין דהותרו הבמות אחרי חורבן שילה, ועיין ברש"י מה שפירש בדעת ר' ישמעאל וקסבר קדושה ראשונה של שילה לא קדשה לעתיד לבא; ומ"ד זו וזו ירושלים, דעד שלא נבנו ירושלים לא נאסרו הבמות עיי"ש אבל אין זה מספיק, דהרי אנו רואין דבזמן שילה נאסרו הבמות, אם כן הרי יכול להיות שגם בזמן נוב וגבעון נאסרו, כיון שאין פסוק לתת היתר בין זו לזו³).

ו. נראה מהגמ' דבר מחודש, דדין זה אם על נוב וגבעון היה דין מקדש והיה בנין של אבנים תלוי במחלוקתם, דלמ"ד מנוחה זו שילה ונחלה זו ירושלים, או מנוחה זו ירושלים, ונחלה זו שילה, היה על נוב וגבעון דין מקדש והיה בנין בית של אבנים ולפיכך צריכים פסוק מיוחד להתיר נוב וגבעון בבמה לתת היתר בין זו לזו, אבל למ"ד מנוחה ונחלה זו ירושלים או

היתר בין זה לזה, דלנוב וגבעון ל"ש לקרא "מנוחה" כיון שלא היה שם הארון, ואל"כ אינו מובן איך נדרוש הכתובים לענין ליתן היתר בין זה לזה, בעוד שמה שהי' בשילה הי' גם בימים שבינתיים, והי' מסתבר יותר לדרוש הכל על ירושלים, וללמדנו שעד ירושלים הותרו הבמות, וכדעת רשב"י וספיקו של הירוש' אם יצא הארון לשעה בשילה, הוא לאחר דגלי קרא דאי"ז מנוחה, וע"ע ב"שפת אמת" שר"ל שלמסקנא דלרשב"י "מנוחה" היינו מנוחת ארון, י"ל דהוא גם לר"י, והי"ז י"ל דהוא לכוי"ע, וכן נראה דעת המאירי שתלה הכל בארון כמו שהביא הרהמ"ח להלן אות ט"ו, והוא למסקנת הגמרא.

העורך

(3) למ"ד "זו וזו ירושלים" מבואר בגמרא שגם בזמן שילה לא נאסרו הבמות, שכן אמרו שם (ק"ט:): בשלמא למ"ד זו וזו ירושלים, אבל שילה שריא הבמות, היינו דכתיב: ויקח מנוח וכו', וברש"י שם: מנוח בימי שילה היה וכו', ומביא גמרא זו הרהמ"ח עצמו להלן.

וכן ל"ק לדעת רש"י למ"ד זו וזו שילה, כיון שבטלה קדושת שילה, ממילא נתבטל האיסור שהי' מכח שבאו "אל המנוחה", כי צ"ל בזמן נוב וגבעון לא היתה המנוחה בשל חוסר הארון, ומה שהוצרכה דרשא דלעיל, הוא רק למ"ד קדושה ראשונה לא בטלה, ואף התוסי' אעפ"י שדחו הלשיטת"י של ר' ישמעאל שבפירש"י מ"מ אי"ל דל"פ על עיקר ההסבר שהוא מצד שקדושה ראשונה בטלה, וכ"כ ב"שפת אמת", עיי"ש, וגם בלי"ז ל"ק ד"ל דהקדוק הוא מדשנה הכתוב "אל המנוחה ואל הנחלה" והי' מספיק בחדא מינייהו, אלו בא ללמדנו שאם בטל התוכן המלא של "המנוחה" (ע"י שלא היה הארון) בטל האיסור, ולמ"ד זו וזו — ירושלים, צריך לומר דשנה הכתוב שלא נטעה דסגי בחדא מינייהו, ובא להשמיענו דבשילה אבתי לא נאסרו הבמות, ועיקר הקושיא אליבא דר"י כבר העירו הקרן אורה והשפת אמת, עיי"ש מה שחירצו.

העורך

מנוחה ונחלה זו שילה ואין לנו פסוק שחילקן בכדי לתת היתר בין זו לזו, אלא שמסברא יודעין דהותרו הבמות אחרי חורבן שילה בזמן גוב וגבעון, פי גוב וגבעון לא היה בנין של אבנים ורק אהל נטוי ולא היה על זה שם מקדש ולא היה שם ארון ולפיכך הבמות מותרות.

ואם כן דין זה אם גוב וגבעון היה בנין של אבנים והיה עליו דין מקדש תלוי במחלוקת של התנאים האלו. ולפי זה צריך לומר דהבבלי חולק על הירושלמי דס"ל דבזמן שאין ארון הבמות מותרות אפילו בשילה, ואילו היה הארון בגוב וגבעון היו הבמות אסורות כמו בשילה, שלהירושלמי לא ילפינן זה מפסוק אלא הכל תלוי בארון, דכל זמן שאין המקדש בנוי על מקומו תלוי הכל בארון, ולא כן לכאורה שיטת הבבלי בזה.

ואולי בזה גופא המחלוקת של התנאים אם בעינן פסוק מיוחד לחלקן בין זו לזו דלדעת הגי תנאי שאין פסוק מיוחד הוא משום דסברי דתלוי בארון, ולכן בזמן גוב וגבעון הבמות מותרות שלא היה בהן ארון.

ז. והנה לפי הירושלמי והתוספתא דכל ההבדל בין היתר הבמות ואיסור הבמות תלוי בארון ואם ארון על מקומו נאסרו הבמות, ולו יצויר שגם בגוב וגבעון היה ארון היה גם הבמות אסורות יתיישבו דברי הרשב"א בתשובות חלק ד' סי' קפ"ז שכתב וז"ל דע שעד שלא נכנסו ישראל לארץ היתה ארץ ישראל כשאר הארצות, וכן היו מקריבין בכל מקום ואוכלין קדשים בכל מקום וכשנכנסו לארץ קדשה יהושע ונאסרו בקרבנות ואכילת קדשים אלא במקומות המקודשים בגוב וגבעון ושילה ובית עולמים וכמו שכתוב השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וכו' ולומר שאחר שיכנסו לארץ ותהיה להם ירושה יאסרו במה שהיו מותרים עד שלא נכנסו לה, עכ"ל. הרי מבואר בשיטת הרשב"א דגם גוב וגבעון הוא בכלל מקום אשר יבחר ה', ודברי הרשב"א תמוהים מאד דאדרבה קודם שנכנסו לארץ משהוקם המשכן נאסרו הבמות ומשנכנסו לארץ הותרו הבמות כל ימי אהל מועד שבגלגל, י"ד שנה שכבשו וחלקו, ואח"כ משנחרבה שילה ג"כ הותרו הבמות כל ימי גוב וגבעון, כמבואר במשנה סוף זבחים. ודברי הרשב"א צ"ע רב בזה.

אבל לפי הירושלמי אפשר לתרץ קצת דברי הרשב"א שבעצם גם בגוב וגבעון נאסרו הבמות, ומה שהותר הוא מטעם אחר — מפני שלא היה ארון, והרי גם בשילה אם יצא הארון בזמן עלי הותרו הבמות, ואין מעלה בשילה יותר מגוב וגבעון, רק חסרון צדדי — ארון; ולפיכך נכון מש"כ הרשב"א שכשבאו לארץ נאסרו הבמות דאם הביאו הארון בגוב וגבעון היו נאסרות הבמות, ולפיכך הם במעלה אחת — שילה וגוב וגבעון, ודוק.

ה. והנה בעל משך חכמה הוכיח בפרשת ראה דין הירושלמי מתנ"ך שופטים פרק ב' שהקשה לו אחר פסוק ד' ויקרא שם המקום ההוא בוכים זיבחו שם לה', וזה היה אחרי מות יהושע, ויהושע חי כ"ח שנים מיום שנכנסו לארץ כדאיתא בסדר עולם, והמשכן בשילה הוקם תיכף אחד י"ד שכבשו וחלקו וכמו שכתוב ביהושע י"ח, ואם כן אז היו הבמות אסורות לאיך זבחו בבוכים לה', ותירץ על פי התוספתא סוף זבחים דאם הארון לא

היה נתון שם היו הבמות מותרות כמו נוב וגבעון שהיה הארון אצל פלישתים. ואח"כ עבר בבית עובד אדום, וקרית יערים ואח"כ לירושלים. אבל בשילה היה הארון באהל מועד ולכן היו הבמות אסורות, והא דבגלגל היו הבמות מותרין אף שהיה שם ארון משום שלא נחו מכבוש נחלה וכמבואר בזבחים כי לא באתם עד עתה אל המנוחה דנחו מכיבוש עיי"ש. והנה מעשה דבוכים היה אחר מות יהושע ובימי הזקנים שעבדו את ה' והזקנים ימים האריכו. שנים לא האריכו כמו שאמרו חז"ל, ובמיתתו נאמר ביהושע כ"ד ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה וכו' ויתיצבו לפני אלקים, ובפסוק כ"ו ויקימה תחת האלה אשר במקדש ה', ופירש רש"י לפי שהביאו שם הארון כמה שנאמר ויתיצבו לפני האלקים, א"כ היה אז הארון בשכם והיה אוהל מועד רק כדין במה גדולה, והיו הבמות מותרות לכך זבחו שם בבוכים, ע"כ.

ולפי הבבלי, שהוכחנו שלא סובר טעם הירושלמי דההבדל בין נוב וגבעון ושלה רק מפני שלא היה ארון לפיכך הותרו הבמות אלא מטעם גזירת הכתוב וזה לא תלוי בארון. לפי"ז צ"ל שמעשה של בוכים היה על פי הדיבור על פי הנביא כיון שהיה אתם נביא כמבואר בפרק זה, וכמו אליהו בהר הכרמל. אף שלא נזכר בשום מקום שהיה כאן היתר על פי נביא ודוק.

ט. והנה יש להוכיח לכאורה דההיתר של נוב וגבעון דהותרו הבמות אין זה מפני שלא היה ארון כמו שתפס הבעל משך חכמה, אלא שזה דין היתר מצד גזירת הכתוב כמו שמוכח מגמ' זבחים קי"ט: למה חילקן לתת היתר בין זה לזה, דהרי התוספות בעי"ז דף ל"ד ע"א כתבו בשם הר"י מאורלייניש דכל ז' ימי המילואים שהיה משה מעמיד המשכן ומפרקו היה נחשב כמו במה ואין בגדי כהונה בבמה, וכן הוא בשיטה מקובצת בכורות דף ד', ואע"פ שהיה כבר הארון במקומו, ומשמע שהיה לו דין במה קטנה דלא צריך כהן ובגדי כהונה דאף שהיה ארון במקומו בכל זאת הותרו הבמות. מוכח מזה דבשעת היתר הבמות קדושת הארון אינו מעלה ומוריד.

אבל אין זה ראייה דכיון דהיה רק במה קטנה לפיכך הארון לא עוזר כלל אבל בבמה גדולה שהיא במקום מקדש דוקא אם יש ארון נאסרו הבמות ולא בזמן שאין ארון. אבל ברש"י פסחים דף ל"ח ע"ב מוכח דכל דין היתר במות בזמן נוב וגבעון הוא משום שלא היה ארון.

י. והנה הטורי אבן במגילה דף י'. ד"ה מ"ט כתב לשיטת ר"ח הסובר דבזמן הזה אפילו למ"ד לא קדשה קדושת המקדש לעתיד לבא מכל מקום היתר הבמות לא הוחזר ובוה מסביר הגמ' זבחים דף קי"ט דלפיכך צריכים קרא לתת היתר בין שילה לירושלים לנוב וגבעון והותרו הבמות דבלא ההיתר הייתי אומר דכיון שנאסרו הבמות בזמן שילה שוב אין להם היתר אף שחרבה שילה, כמו מקדש. וצריך עיון שהטורי אבן סמך על הוכחה זו להוכיח כדעת הר"ח. הרי לסמ"כ הירושלמי מה שהותר שילה אחרי חורבנה הוא מפני שלא היה ארון שם אבל לא שיש היתר מיוחד בחרבן שילה, דהרי בזמן שילה עוד לפני החורבן אם יצא הארון ממקומו גמי הותרו הבמות כמבואר בירושלמי מגילה ואם כן כל הדין זהו מחמת שאין הארון ולא מחמת

שנפקע הקדושה ע"י חורבנה, וצריכים קרא על זה שלא להשוות שילה למקדש, וצ"ע בזה. ומוכת מדבריו שנוקט שהבבלי לא סובר בזה כירושלמי.

ותמהו האחרונים כיון דבנוב וגבעון לא היה ארון דביומא דף ס"ז אמרינן מדבר המדברה לרבות נוב וגבעון, מבואר בגמ' שהיה שילוח השעיר בנוב וגבעון וע"כ שהיו מקריבין שעיר הפנימי והיה הזאות פנים דשני שעירים מעכבין זה את זה כמבואר במשנה מנחות דף כ"ו, והדבר תמוה כיון שלא היה ארון איפה היו מזין הזאות פנים. דלענין מקדש שני דלא היה ארון שואלת הגמ' מנחות כ"ז ע"ב לר' יהודה ד"על" דוקא, במקדש שני דלא היה ארון וכפרת ה"ג דלא עביד הזאות. אמר רבה בר עולא אמר קרא וכפר את מקדש הקודש, מקום המקודש לקודש היינו מקום המקודש לארון, כמ"ש רש"י שם.

אבל בנוב וגבעון אי אפשר לומר כמו בית שני דשם מעיקר הדין צריך היה להיות הארון אבל בנוב וגבעון לא היה צריך להיות שם דהיה בקרית יערים, דבבמה אין דין שצריך להיות שם הארון, ואיך היו מזין ההזאות על הארון ועל בין הבדים. ועיין מקדש דוד במה שהעיר מזה, ורצה לחדש כיון שאין שם ארון וליכא דין הזאות בין הבדים, אינן מעכבות לשאר הזאות של פר ושעיר דפרוכת ומזבח הזהב, וצ"ע בזה.

והנה הכוזרי במאמר ג' ס"י ל"ט וכן העיר החתם סופר איך עשו הזיות בבית שני ביוה"כ כיון שלא היה שם ארון. ובשו"ת שואל ומשיב מהדו"ד העיר על דבריהם הערה גדולה מגמ' מנחות כ"ז ע"ב ששם מפורש דבית שני אעפ"י שלא היה ארון וכפורת מכל מקום היה מקום המקודש לקודש, ופירש רש"י על מקום הארון, מזה שמענו שאפילו ליכא ארון אין זה מעכב, ואם כן דבריהם נגד הגמ'.

י"א. וראיתי באחרונים שרצו לחדש על פי דברי הירושלמי הובאו בתוס' סוטה מ"ב ע"ב וכן תוס' ערובין דף ס"ג ע"ב דשני ארונות היו אחד שבו שברי לוחות מונחין ואחד שהתורה נתונה בתוכה והיינו לוחות שניים, ועיין בספרי פרשת עקב פרק י"א פסוק י' דדעת הספרי דארון שנשבה בזמן עלי לא היה בו רק שברי לוחות (ובתוס' ערובין להיפוך) והארון שבו היתה לוחות שניים היה מונח תמיד במקומו. ועיין ספרי פ' בהעלותך, וארון ברית ה' נוסע לפניהם, ארון זה שנסע לפניהם היו בו שברי לוחות, אבל הארון שהיה בו הלוחות שניים היה מהלך בתוך המחנה, ועיין ירושלמי שקלים פרק ו' הל"א. ולפיכך נראה כיון שזה הארון שהתורה מונחת בו לא יצא אף פעם, היה גם כן בנוב וגבעון, ורק הארון השני של שברי לוחות היה יוצא והוא היה בקרית יערים. אבל ארון אחד היה בנוב וגבעון והיה שייך הזאה עליו.

י"ב. והנה הקרן אורה בובחים (דף קט"ו ד"ה יתיב בד"א) כתב על המשנה דאמרינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, דהא בבמה כולם כשרים לעבודה אפילו עבד ואפילו אשה כמבואר בתוספתא סוף זבחים.

וכתב לפרש דע"כ נראה לו דהא דתנן עבודה בבכורות היינו בקרבן

ציבור דוקא דהוה כמו במת ציבור בשעת היתר הבמות אבל כל יחיד שרוצה להקריב אין צריך בכור דוקא, וכן בתפארת ישראל על משניות מחלק בין במת יחיד לבמת ציבור.

וראיתי באחרונים שתמהו עליהם מגמ' זבחים דף קי"ח ע"א כי כתיב "איש" להכשיר את הזר, זר מוזרק הכהן את הדם על מזבח ה' נפקא מהו דתימא ליבעי קדוש בכורות כמעיקרא קמ"ל, ע"כ.

וכאן מיירי בבמה קטנה דבמה גדולה בעי כהונה כמבואר במשנה שם, ומפורש דגם בבמת יחיד היה הדין דבכורות מקריבין לפני שהוקם המשכן. ואולי אפשר לומר דעד שלא הוקם המשכן דהיה עבודה בכורות בבמה קטנה היה רק למצוה, אבל זר גם כן יכול לעבוד אלא שלא קיים המצוה ולא נפסלה עבודתו וזה ילפינן מפסוק "איש" להכשיר זר.

י"ג. ובאחרונים ראיתי שכתבו דמה דמוכח דגם במת יחיד בעי בכורות זה רק למ"ד דבעינן מזבח בבמה קטנה, דכיון דבעינן מזבח, והמזבח בבמה מקדש פסולין, והוה כעין עבודות פנים, לכך בעינן בכור. משאי"כ למ"ד דלא בעינן מזבח בבמה ואין בהקרבה קרבן קדושת פנים, ול"ש ביה לקדש פסולים, ורק דין תורה דמותר להקריב קרבן לה', בזה אין סברא להצריכה בכור ודוק. והסוגיא דף קי"ח קאי לר' יהודה שסובר דבמת יחיד בעי מזבח.

מחלוקת ר' יוסי ור' שמעון היא במשנה ק"ח ע"א לענין מעלה על הסלע אם מחויב בחוץ, ובגמ' מפרש מחלוקתם אי במה קטנה צריך מזבח או לא, עיי"ש. ונראה לי, דאפילו לר' שמעון הסובר דבמה קטנה לא בעי מזבח, אבל אם עשה מזבח בבמה, חל על זה דין מזבח ויצטרכו בכור. אבל אם יקריבו לר"ש בלי מזבח בזה מסתבר לר"ש דלא בעי בכור, ודוק בזה. ולפי"ז סוגיא דקי"ח מצי קאי גם אליבא דר"ש.

י"ד. והנה הבאתי לעיל שיטת האחרונים דגם בנוב וגבעון הארון של עץ שעשה משה שהיו בו שברי לוחות, כן כתוב בהגהות יעב"ץ להגאון ר' יעקב עמרין על סדר עולם פרק י"ג דארון של שברי לוחות היה בנוב וגבעון, עיי"ש בדבריו, ולפיכך נתקיימו בו עבודת יוה"כ, ודוק.

ועיין ברד"ק (שמואל א', ד') שנסתפק שם לומר דהארון שנשבה ע"י פלשתים היה ארון של עץ שעשה משה שהיו שם שברי לוחות, וכן הוא בילקוט (שמואל ב' ו'), ולא כהירושלמי (פרק ו' דשקלים ופרק ח' מסוטה) דהארון שנשבה היה זה שהלוחות היו בו.

ובפנים יפות לבעל ההפלאה (פרשת אחרי) כתב דבנוב וגבעון כיון שלא היה שם הארון ולא היה שם בית קודש הקדשים עיי"ש. וראיתי באחרונים שתמהו בדבריו מתוספתא יומא (פרק ב' הל' י"א) והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים, לרבות נוב וגבעון כשילה ובית עולמים, ע"כ. דרי דבנוב וגבעון היה בית קודש הקדשים.

ט"ו. ולי נראה לומר שדין זה תלוי אם היה ארון אחד או שתי ארונות והמחלוקת היא בין ר' יהודה ורבנן בירושלמי שקלים וסוטה שהבאתי. דלמ"ד שתי ארונות היו, היה בנוב וגבעון ארון של שברי לוחות, כמו שכתב הגאון יעב"ץ, לדעה זו היה שם גם קודש הקדשים כמבואר בתוספתא שם. אבל לרבנן

שהיה רק ארון אחד והוא היה בקרית יערים, ולא היה ארון כלל בנוב וגבעון, ולא אבן שתיה, לא היה שם קודש הקדשים, דלמה לנו קודש הקדשים, ביון שלא היה משמש כלום.

ועפ"י יש להוסיף דבזה יהיה תלוי אם נוב וגבעון היה בנין והיה עליו דין מקדש או שהיה רק יריעות ואהל כמבואר בסדר עולם. דאם נאמר דהיה שם ארון וקודש הקדשים היה עליו דין מקדש כמבואר ברמב"ם. אבל בעל סדר עולם סובר שהיה רק ארון אחד, ולא היה בנוב וגבעון ארון רק אהל ולא קודש הקדשים כמבואר בפנים יפות, ולא היה עליו דין מקדש רק דין במה ודוק בכל זה.

ט"ז. והנה בהמאירי מגילה דף ט' כתב וז"ל אין בין במה גדולה לבמה קטנה וכו' וכבר נודע לנו במסכת זבחים שעד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות, ומשהוקם נאסרו, הואיל והיה שם מזבח וארון עמו. באו לגלגל כל שבע שכבשו ושבע שתלקו והיה הארון הולך במלחמותיהם, ולא היה שם המזבח קבוע בגלגל, הותרו הבמות; באו לשילה אחר חלוקת הארץ ועמד הארון קבוע עם המזבח נאסרו הבמות; באו לנוב וגבעון אחרי שחרבה שילה והגלה הארון ביד פלשתים בימי עלי הכהן ובאו לנוב והביאו המשכן והמזבח אבל לא הארון שהרי ביד פלשתים היה, וכן בזמן זה החריב שאול את נוב עיר הכהנים והביאו המשכן והמזבח לגבעון, ולא היה ארון עמו שכבר היה מוגלה ביד פלשתים, ואף כשחזר להם לא קבעוהו עם המשכן לא בנוב ולא בגבעון, מפני שמתיראים היו עליו, והיו מעמידין אותו בערי המבצר, וכן שעמד זמן רב בבית עובד אדום עד שתעלהו דוד לציון; וכל זמן זה הואיל ולא היה הארון קבוע עם המזבח, הותרו הבמות וכו', ע"כ.

מפורש בדבריו דכל הטעם דהותרו הבמות הוא מפני שלא היה ארון, ובנוב וגבעון לא היה ארון ובגלגל גם כן לא היה ארון, לא כמו שכתב במשך חכמה מפני שלא הי' שם לא נחלה ולא מנוחה, והבאתי דבריו לעיל. זכן כתב דבר חדש דמה שלא הביאו הארון בנוב וגבעון הוא מפני שהיו מתיראים מפני מלחמות שישבו הארון עוד הפעם. זמזה יוצא שאם במקרה הביאו פעם הארון לנוב ליוה"כ, חל על נוב וגבעון דין מקדש ממש לגבי הזיות יוה"כ גם כן. וזה לא מבורר אם הביאו פעם באופן עראי הארון לנוב לגבעון או לא, וצע"ג בזה בכל הענינים.

ב. מחנה ישראל ו"בל הרואה"

א. במשנה זבחים (ריש פר"ב דף קי"ב:) שנינו, דבשילה קדשים קלים זמעשר שני נאכלים בכל הרואה. ובגמ' (דף קי"ח) ילפינן זה מקרא אמר ר' הושעיא השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, בכל מקום אשר תראה אי אתה מעלה אבל אתה אוכל בכל מקום אשר תראה וכו'. וראיתי בקרן אורה כאן בזבחים שכתב דדין כל הרואה בשילה יש עליה דין מחנה ישראל, כמו ירושלים בזמן המקדש. וכתב עוד על הגמרא דף קט"ז ע"ב על מה דאמרינן דבשילה לא היח אלא ב' מחנות ופריך בגמ' דאם כן גמצא זבין וטמאי זאתים גשליחין למחנה אחת וכו' אלא כוליהו תלתא חו וכו' ע"כ, והקשה הקרן

אורה א"כ בנוב וגבעון דלא הוה שם ג' מחנות אם כן משתלחין כל הטמאים למחנה אחת. וכתב לתרץ דעל זמן נוב וגבעון לא היה קשיא ליה, דכיון דלא היה זמן איסור הבמות ולא היה מנוחה או נחלה לא תקשה לן שלא היו מחנות. אבל שילה דנאסרו הבמות והיא היתה נחלה, היה צריך לעשות כל הג' מחנות כמו במקדש לקיים קראי דשילוח טמאים כל אחד למחנה, ועל כרחק כולהו תלתא הווה, ע"כ, ובאמת מפורש בתוס' שבועות ט"ז דמסתפק אם היה מחנות בנוב וגבעון או לא, ועיין עוד במאירי סוטה דף י"ד, ומסיק הקרן אורה בדבריו דע"כ נראה דכל הרואה היה מחנה ישראל כמו לאכילת קדשים קלים. וכתב דלדברי ר"ש הסובר בתוספתא דגם נוב וגבעון קדשים קלין נאכלין בכל הרואה לדידיה היה בנוב וגבעון ג"כ דין מחנות וכל הרואה היה מחנה ישראל, ודעת ר"ש דקדשים קלים שהקריבו בבמה גדולה אינו נאכל אלא בכל הרואה, ולהרמב"ם שכנו בית גם בנוב וגבעון, הקשו אם כן למה באמת לא עשו ג' מחנות לשילוח כמו בשילה, עיי"ש, וכתב לבסוף דמדברי הרמב"ם משמע דחייב חגיגה וראיה ברגלים היה גם בזמן הבמות דכתב בריש בית הבחירה מצות עשה לבנות מקדש לשמו יתברך ולחוג ג' פעמים בשנה ובגלגל העמידו המשכן וכו' ובנוב וגבעון נמי בנו בית עיי"ש, משמע דבכל הזמנים קיימו המצוה לבנות בית המקדש עיי"ש בדבריו.

ב. והנה הגרי"ז בספרו סוף זבחים הביא ראיה דמה דשילה נאכל קדשים קלים בכל הרואה זה מגזירת הכתוב, אבל לא מדין מחנה הוא, והוכיח זאת מגמ' תמורה דף כ"א בן עזאי אומר יכול מעלה אתה מעשר שני ויאכלנו בכל הרואה וכו' ת"ל ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך וכו' ובכורות בקרף וצאנך מקיש מעשר לבכור מה בכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה אף מעשר אינו נאכל אלא לפני מן החומה, ע"כ, ואם נאמר דכל הרואה בשילה הוא מטעם מחנה ישראל אם כן הרי בירושלים היה מחנה ישראל רק לפני מן החומה דעד כאן היה מחנה ישראל, ומה דמיון זה שר"ל שיאכל מעשר שני בירושלים בכל הרואה לשילה שהיה בכל הרואה דשם היה זה מחנה ישראל, משא"כ בירושלים שהיה המחנה לא בכל הרואה רק עד חומת ירושלים, אלא מוכח מזה דדין כל הרואה הוא דין אחר.

ג. אבל לי נראה דאין בזה קושיא על הקרן אורה, דבאמת יש הבדל גדול בין דין אכילת קדשים קלים בירושלים לדין אכילת מעשר שני, ושני דינים נפרדים הם, דהנה הריטב"א מכות דף י"ב כתב דמה דאמרינן גגין ועליות לא נתקדשו לענין אכילת קדשים קלין ואין על זה שם ירושלים לענין מחנה אבל מעשר שני דכתיב לפני ה' תאכלנו אפילו על גגין, וז"ל ד"ה והא דאמרן וכו' ואע"ג דאמרינן בפרק כיצד צולין דעליות וגגין בירושלים לא נתקדשו ואין אוכלין שם פסחים לא קשיא דפסחים וקדשים קלין שהחמירו בכך ולא במעשר הקל כבר פירש רש"י מעשר בחומה תליא רחמנא פירש מדכתיב לפני ה' אלקיך תאכלנו ע"כ, ביאור דבריו דאכילת קדשים קלין תלוי בדין מחנה ישראל דהרי ילפינן בגמ' זבחים דף נ"ה ע"א דקדשים קלין נאכלין בירושלים במחנה ישראל ממשנן תאכלו במקום טהור, טהור מטומאת מצודע, אם כן שם בקדשים קלין תלוי שיהיה טהור מטומאת מצודע שזת

מחנה ישראל. ומה חידש בעל קרית ספר דגם בערי חומה נאכלין קדשים קלין כיון שיש עליהם דין מחנה ישראל וטהור מטומאת מצורע דמצורעים משתלחים מערי חומה, אבל מסיק דלא למעשר שני דשם כתיב לפני ה' תאכלנו, ולפי זה מעשר שני תלוי מה שנקרא „לפני ה'“ ולא בדין מחנה וטהור מטומאת מצורע. ולפי זה כיון שאנו רואין שבשילה היה מעשר שני נאכל בכל הרואה ונקרא זה „לפני ה'“, ולפיכך שאל בברייתא דיהיה נאכל מעשר שני אפילו בזמן המקדש שנתקדש ירושלים בקדושת מחנה בכל הרואה כיון שזה נקרא לפני ה', ובמעשר שני לא בעינן מחנה, וכל הרואה זה לפני ה'. ועל זה מתרצת הברייתא דילפינן מבכור כמו דבכור אינו נאכל אלא לפני מן החומה כך מעשר שני, וזה דוקא לענין מעשר שני אבל לענין קדשים קלין באמת היה על כל הרואה דין מחנה כמבואר בקרן אורה ואין שום סתירה מהגמ'.

ד. ויותר מזה מבואר בהגהות הרד"ל ריש פרק פרת חטאת זבחים קי"ב במה דאיתא במשנה דבאו לנוב וגבעון הותרו הבמות וכו' קדשים קלין בכל ערי ישראל, והרמב"ם בפירוש המשניות כתב כיון שבאותו הזמן היה מותר להם להקריב בכל מקום ממילא היה מותר להם לאכול בכל מקום, אבל בהגהות רד"ל כתב וז"ל באו לגלגל וכו' וקדשים קלין בכל מקום וכו' ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם על המשנה למה לא נקט כאן בכל ערי ישראל כמו בנוב וגבעון מפני שלא כבשום עוד, ונראה דבאמת היתר הבמות היה אז אף בחו"ל, אבל בנוב וגבעון לא הותר כי אם בערי ישראל, וטעמא דמילתא דאז הוה ערי ישראל כמו מחנה ישראל במדבר לענין אכילת קדשים וה"ה בענין הקרבה, משאי"כ גלגל כיון שעדיין לא נכבשה הארץ הויא כל ארץ ישראל אז שוה לשאר הארצות כנלע"ד, ע"כ דבריו. מפורש בדבריו דאפילו ערי ישראל היה עליה דין מחנה ישראל לענין אכילה בנוב וגבעון כל שכן בכל הרואה דשילה.

וזה יהיה מתאים עם תוס' שבועות דף י"ז ע"ב ד"ה או אידי וכו' דמסתפק אם היה קדושת מחנות בנוב וגבעון דלפי סברא זו צריך להיות קדושת מחנות, ועיין במאירי סוטה דף ט"ז בענין זה שאין קדושת מחנות בנוב וגבעון ואפשר שהנכנס שם בטומאה אינו חייב. עיי"ש בדבריו.

ה. והנה הגאון האמיתי ר' מאיר שמחה בספרו אור שמח (פרק ו' מבית הבחירה הל' ז') יצא לדון בדבר חדש, דפסח כיון דאינו ראוי להקרב רק בבמת ציבור כמבואר בזבחים ד"ל תזבח את הפסח באחד שעריך" — בזמן שכולם יוצאים בשער אחד, ואם עבר וקרב בבמת יחיד הוה שחוטי חוץ כמבואר במאירי וכן בברכת שמואל לר' דניאל הבבלי ובנו של הרמב"ם (והבאתי זה בספרי חוקת הפסח באריכות). ואם כן בזמן נוב וגבעון שהיה היתר הבמות אף דפסח קרב בנוב וגבעון אבל אינו נאכל בכל ערי ישראל, דהרי רש"י על המשנה ריש פרת החטאת כתב הטעם מה דבאו לנוב וגבעון קדשים קלין נאכל בכל ערי ישראל דהא בכל מקום שהוא שם עושה במה ומקריבו, ע"כ. נמצא דבכל מקום שראוי להיות במה להקרבת קדשים ראוי לאכול שם אבל פסח שאינו ראוי רק לתקריב בבמת ציבור נמצא דאף בזמן היתר הבמות לא היה ראוי לאכול בכל ערי ישראל רק למקום הקרוב לבמת ציבור עכ"ד. ובאמת זהו

דבר חדש מה שכתב דאין הפסח נאכל רק במקום הקרוב לבמת ציבור ולא ידעתי מאיזה מקום למד שיעור זה, דהיה צריך לומר בכל הרואה כמו בשילה, ואיפה כתוב שיעור זה, דהרי במשנה ריש פרת החטאת כתוב רק ג' מידות, גלגל בכל מקום, שילה בכל הרואה, נוב בכל ערי ישראל, אבל פסח בזמן נוב וגבעון מקום הקרוב לבמה גדולה איני יודע מאיזה מקום למד זה, וצ"ע בזה.⁴

ובאמת בגמ' פסחים דף ל"ח גבי חלות תודה ורקיקי נזיר דאמרינן שם זאת אומרת רקיקי נזיר וחלות תודה נאכלין בנוב וגבעון וברש"י שם דנאכלין בכל מושבות שהיו יכולים להוליכן בכל מקום שירצו בתוך זמן אכילתן וכו'. ובמהרש"א כתב דגם פסח בזמן נוב וגבעון נאכל בכל מושבות בכל ערי ישראל אף דנקרב רק בבמה גדולה.

ו. וטעם מחלוקתם נראה לי שתלוי בזה, למה נאכל בזמן נוב וגבעון בכל ערי ישראל אם זה מטעם שזה נחשב למחנה ישראל כמו שהסביר הרד"ל, או כפי שפירש רש"י מפני שיכול לעשות בכל מקום במה ולאכול דלפי דברי רש"י זה דוקא לכאורה חוץ מפסח דאינו קרב בשאר במות רק בבמה גדולה, אבל לפי הטעם שנחשב באותו הזמן ערי ישראל למחנה ישראל גם פסח נאכל שם.

ובאמת יש להוסיף עוד על פי חקירת האחרונים אם יכולים לעשות שתי במות גדולות בזמן אחד כיון שלבמה גדולה יש לה קדושת המקדש כמו שאי אפשר לעשות שני בתי מקדש כמו כן אי-אפשר לעשות שתי במות, או דיש הבדל בין קדושת מקדש וקדושת במה לענין זה, ולפי זה אם נאמר דיכולים לעשות שתי במות גדולות יכול פסח להיות נאכל בכל מקום אפילו לשיטת רש"י כיון שיכולים לעשות בכל מקום במה גדולה, אבל אם נאמר דאי אפשר לעשות שתי במות גדולות, אסור לאכול פסח בכל ערי ישראל בזמן נוב וגבעון וזוהי סברת האור שמח, ובוה הוא מחולק עם המהרש"א.

ז. והנה באבני נזר יור"ד סי' תל"ד כתב לתרץ דברי התוס' שבועות דף ט"ו ע"ב ד"ה דקדשה וכו' דכתב דכל זמן שלא קדשה העיר אע"פ שקדשה העזרה נאכלין קדשים בכל הרואה, כדתנן בנבחים קי"ב בשילה ונוב וגבעון שנאכלים בכל הרואה, וכל העובר משתומם על דברי התוס', שהרי במשנה שם בפרת החטאת כתוב להיפך דבנוב וגבעון קדשים קלים נאכלין בכל ערי ישראל, וכתב לתרץ דברי התוס' על פי דברי רש"י ריש פרת החטאת קי"ב למה בנוב וגבעון קדשים קלים נאכלים בכל ערי ישראל משום דבכל מקום יכול לעשות במה להקריב וזה דוקא בקדשים הקרבים בבמה קטנה, אבל קדשים הקרבים רק בבמה גדולה מחויב לאכול דוקא בבמה גדולה, ועפ"י התוס' שכתבו דקדשים נאכלין בנוב וגבעון בכל הרואה היינו קדשים שהוקרבו בבמה גדולה, עיי"ש בדבריו.

(4) בפשטות נ' כונת האוי"ש במ"ש "קרוב לבמת ציבור" היינו בכל הרואה, ולא בא אלא לאמוקי כל ערי ישראל.

וראיתי באחרונים שתמהו על דבריו מסוגית הגמרא פסחים (ל"ח:):
 דמבואר שם דלחמי תודה ורקיקי גזיר לפירוש רש"י בגמ' שם דזה אזיל למ"ד
 דדוקא בבמה גדולה קריב ולא בבמה קטנה. ומפורש דאפילו מה שנקרב בבמה
 גדולה נאכל בכל מושבות בכל ערי ישראל ולא דוקא בכל הרואה כפי דבריו
 בתוס', וצע"ג בדבריו בזה.

ג. ובאמת נמצא ברמב"ן על התורה פ' משפטים דבר נפלא (פרק כ"ד
 פסוק י"א) ונ"ל: כי השלמים טעונין מחיצה ונאכלין בירושלים לפניו מן
 החומה ובשילה בכל הרואה וכאן היו נאכלין לפני המזבח תחת ההר לא במחנה
 וכו' ע"כ, מפורש בדבריו דגם הבמה שהם הקימו שם לא היה נאכל בכל מקום
 אלא תחת ההר אף שהיה זה עוד לפני המשכן בזמן שהותרו הבמות, מוכח
 שגם במה לדידיה בכל הרואה. והנה בתוספתא פרק י"ג מזבחים הל' ג' נמצא
 מחלוקת בין ר"י ור"ש אם גם נוב וגבעון נאכל בכל הרואה, וז"ל באו לנוב
 וגבעון הותרו הבמות וכו' וקדשים קלים בכל מקום דברי ר' יהודה (לפי גירסת
 האור שמח ריש פרק א' מבית הבחירה) ור"ש אומר בכל הרואה ע"כ, ובקרבן
 אורה בזבחים דף קט"ז מסביר דברי התוספתא, דר"ש סובר דנאכל בכל הרואה
 היינו דבכל מקום שהקריב אינו נאכל אלא בכל הרואה, ואם כן לזה דין
 מחנה מיוחדת, ואולי דעת ר"ש דסובר דקדשים קלין שהקריב בבמה גדולה
 דינם בכל הרואה מקום הבמה הגדולה.

ט. ובאור שמח בריש בית הבחירה מסביר דברי התוספתא, דמגמ'
 ילפינן מפסוק דבשילה נאכל בכל הרואה מקרא דהשמר לך פן תעלה עולותיך
 בכל מקום אשר תראה אבל אתה אוכל בכל מקום אשר תראה, ודרשה זו היא
 לפי משנתינו ריש פרת החטאת דמשבאו לשילה נאסרו הבמות קאי על זה
 קרא דהשמר לך. אבל לרשב"י הסובר בגמ' דמנוחה ונחלה זה ירושלים,
 ובשילה הותרו הבמות כדאמרינן בגמ' קי"ט לא מצי קאי בזה דרשא דהשמר
 לך פן תעלה וכו' כי זה מיירי באיסור במות, וע"כ צריכים לומר לדידיה מה
 דשילה נאכל בכל הרואה ילפינן מפסוקים אחרים המפורשים שם בגמרא
 ודריש תאנת שילה או מבן פרת יוסף וכו' עלי עין דנאכלין בכל הרואה.
 ולפי זה יוצא עכשיו לדידיה אף דבשילה הותרו הבמות ומצי להקריב שלמים
 בבמה בכל מקום שרואה, ואפילו הכי קדשים הנקרבים בבמה גדולה אין נאכלין
 רק בכל הרואה כן נמי לדידיה לשיטתו גם בנוב וגבעון וגלגל אין ג"מ ביניהם,
 וגם שם קדשים קלין הנקרבים בבמה גדולה אין נאכלין אלא בכל הרואה כמו
 שילה, וכו' עכת"ד.

י. ויש להוסיף בדברי הגאון ר' מאיר שמחה דהוה כמו קדשים
 שהוקדשו להקריב בבמה גדולה בשעת היתר הבמות דאסור להקריב בבמה
 קטנה ועיין רש"י במשנה קי"ב ובתוס' קי"ט ע"ב ד"ה הקדישין, דחל עליה
 דין קדשים לבמה גדולה ולפיכך הוה רק בכל הרואה, ולא שייך סברת רש"י
 למה נוב וגבעון נאכל בכל ערי ישראל דהא בכל מקום שהוא שם עושה במה
 ומקריבין, כיון שהקרבתו הוה שייך לבמה גדולה, ודוק בזה, ועוד חזון למועד.

ג. במה על פי נביא לאחר שנאסרו הבמות

א. איתא בגמ' (מכות י"ב:) אמר רב יהודה אמר רב שתי טעויות טעה יואב באותה שעה, דכתיב וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח. טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו, טעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח שילה, אביי אמר בהא גמי טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה, ע"כ. וכתב רש"י ז"ל הכי גרסינן והוא תפס מזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד וכו' ואי אפשר לומר מזבח של שילה, שהוא היה בימי דוד ושלמה בגבעון עכ"ל.

ועל זה הקשו האחרונים דלשיטת רש"י מזבח שתפס בו היה של במה קטנה דבמה גדולה היתה רק בגבעון, אם כן מאי קאמר אביי דטעה גמי בהא שאינו קולט אלא כהן והוא זר היוז, והרי לפי טעותו שגם מזבח של במה קטנה קולט, הרי אין שום עדיפות לכהן על הזר דבבמה קטנה זר גמי כשר כמבואר בסוף זבחים. ואי דמזבח במה קטנה באמת אינו קולט ורק מזבח בית עולמים קולט, ושם בעינן כהן דוקא ולא זר דמחלל עבודה, הרי זה נכלל כבר בטעותו דחשיב רב, ואין כאן תוספת בדברי אביי. ופלפלו הרבה בזה ולא מצאו תשובה נכונה.

ב. ולי נראה לומר עפ"י דברי בעל משך חכמה פרשה ראה שיצא לדון בדבר חדש מאד. הוא מפרש את הפסוק במלכים (א' ג'), ויאהב שלמה את ה' ללכת בחוקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטיר. והיינו, כי בדברי הימים (כ"א כ"ב) ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים, פירוש בעצמו היה המקריב דור מותר בבמה ואין כהונה בבמה, כדאמר סוף זבחים ויענהו באש מן השמים על המזבח העולה, בעת ההיא בראות דוד כי ענהו ה' בגרן ארנן כו' הבין, שזאת הנחלה זאת המנוחה, ופה יקבע המקום שכינתו, התחיל להתנהג כמו קדושת אהל מועד — „ויזבח שם", פירוש רק, זביחה לבד, לא הקטרה והעלאת אימורים וכו'. ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעולה בירושלים, שלא יזבחו במקום אחר, לבד בבמות צבור שבגבעון, שציון שיש שם בית אלקים איך הבמות אסורות. וזה שאמר כאן רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ה' וכו' ויאהב שלמה ללכת בחוקות דוד אביו, רק בבמות הוא מזבח ומקטיר, שלא שמר מה שצוה דוד אביו, שלא יקטירו ולא יקריבו בבמות וכו' עכ"ד.

ג. יוצא מכאן דבר חדש דתיכף אחר בחירת מקום המקדש, גילה ה' לדוד ע"י שענהו באש מן השמים וע"י גד הנביא, נאסרו הבמות, רק במת ציבור שבגבעון עוד לא נאסרה לפני בנין הבית בפועל ויתקדש המקום. כי היו צריכים להביא קרבנות כל יום וכן שבתות, תמידין ומוספין. וזה חדש מאד דמומן בחירת המקום לפני שנתקדש נאסרו הבמות כבר.

ויתכן אולי לומר דמה שהיה שלמה והעם עוד בבמות מזבחים ומקטרים זה היה על פי נביא על אותו הזמן⁵). והנה האחרונים כתבו דמה דאמרינן

(5) מדברי הכתוב בשלמה: רק בבמות הוא מזבח ומקטיר, נראה בבירור שעשה

דוד כשר לבמה קטנה זה דוקא לפני שנאסרו הבמות, אבל אחרי שנאסרו הבמות והתירו ע"י נביא בתור הור"ש כאליהו בהר הכרמל, בזה בעינן כהן דוקא, דחשיב אז הקרבה מעליא. והביאו ראייה לזה מירושלמי מגילה פרק א' הל' י"א אמר ריב"ז אין הבמה גיתרת אלא בנביא מ"ט השמר לך פן תעלה עולותיך וכו', ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות כו', וכתוב עוד בירושלמי בהל' י"ב דג' עברות הותרו בשיו של שמואל הוא ועורו ומחוסר זמן ולוי היה. לאמרינן עוד שם ז' עבירות הותרו בפרו של גדעון אבנים פסולות ועצי אשירה ומוקצה ונעבד ולילה וזר ואיסור במה.

ולכאורה קשה מה שייך זרות בחוץ. אלא שהוא צ"ל, דמה דנתרבה זר לבמה דכשר זהו דוקא בשעת היתר הבמות, אבל בשעת איסור הבמות רק דהותר לשעה על פי נביא, חשיב אז הקרבה גמורה, וזר אסור להקריב קרבן. דבזו הבמה שהיא על פי נביא ליכא דין היתר זרים. כי אחרי שנבחר מקום המקדש אין דין הקרבה של במה קטנה שאין עליה דיני ההקרבה וכשר בזה. ולפי זה יוצא ביואב שתפס בקרנות המזבח של במה קטנה והיות שאז כבר היה אחרי מיתת דוד כמבואר ריש מלכים ואחר בחירת המקדש ע"י דוד אז אפילו נאמר שהיה מותר להקטיר בבמות קטנות על פי נביא, אבל זר היה פסול לזה ובעינן כהן, כמו במה שניתרת ע"י נביא אחרי בנין המקדש, כאליהו בהר הכרמל. ולפיכך בא אביי וחידש שהטעות של יואב היה שהוא צר ובזמן ההוא לא היה זר כשר בבמה קטנה, וזה חדש מאד.

ד. ונביא עוד בזה מה שיש לדון בדברי רש"י יבמות דף צ' ד"ה כגון אליהו בהר הכרמל, שהקריב בבמה ושעת איסור הבמות היתה ואיכא כרת דשחוטי חוץ וקרת דהעלאה, ע"כ.

וחקר בערוך לנר באיסור העלאה בחוץ אם אחד העלה את הקרבן על המזבח ואחד העלה האש מי מחייב. והביא דברי החינוך דהמעלה בחוץ פירש שריפה באש, והוא שיתן על האש, והעיר מרש"י כאן נראה דאפילו העלאה שלא על האש חייב, דהרי האש יצא כאן מן השמים במעשה של אליהו. וכתב עוד שאין להביא ראייה דלא כרש"י מהא דאמרינן סנהדרין פ"ט לענין נביא בהוראת שעה שסומכין אפילו נגד התורה ממה דסומכין עליה דאליהו ועבדי שחוטי חוץ, ומדלא הזכיר רק שחוטי חוץ ולא גם העלאה משמע דאיסור העלאה לא היה. כי מאיסור העלאה לא היה יכול להביא ראייה דלא היו צריכים לסמוך על אליהו, שהוא בעצמו העלה כנראה מהכתובים. אבל שחיטה שלא נזכר באליהו שעשה זה משמע ליה שאחרים עשו על פי דבורו, ולכן מייתי ראייה משחוטי חוץ דוקא אבל לעולם יש לומר שהיה שם איסור

זאת באיסור, וכמש"כ המשך חכמה. וא"כ על איזה סמך נאמר שעצם ההקרבה היתה בהיתר עפ"י נביא, מה שלא נזכר בשום מקום, רק שעבר באיסור זרות, וזה הי' שלא עפ"י נביא. ובאמת מ"ש במכות בטעותו של יואב נראה (עפ"י גירסת רש"י), שאיסור במה קטנה עדיין לא הי' קיים בראשית ימי שלמה. ונראה מזה שלא כהמשך חכמה. וע"י במסרשי התניך שהתקשו בדברי הכתוב בשלמה הנ"ל. העורך

העלאה גם כן. וכן הביא מירושלמי תענית פרק ב, ובדבריך עשיתי שהקרבתי בחוץ מפורש שדורש הירושלמי "עשיתי" שהקרבתי בחוץ, משמע דקאי העלאה שעשה אליהו בעצמו, אבל שחיטה לפי הגמרא סנהדרין לא עשה בעצמו, ואם כן מוכח שיש איסור העלאה בלא אש, ומסיק שם שזה תליא בפלוגתא זבחים ק"י דלר' יוסי דומיא דפנים על האש דוקא, וכשמחרץ שם ר"ש היא ליכא קפידא במה שאינו נותן על האש רק ע"י חציצה, ולפי"ז לר' יוסי העלאה שלא על האש לאו העלאת חוץ היא ולר"ש הוי העלאה, ורש"י ביבמות אזיל אליבא דר"ש, עיי"ש בדבריו.

ה. ועיין מקור ברוך שהסביר מה שבגמ' סנהדרין פ"ט יוצא שהשחיטה עשו אחרים על פיו, והעלאה וההקרבה עשה הוא בעצמו, וכמו שהוכיח מירושלמי תענית פרק ב' שהובא בערוך לנר, דכיון שכאן היה ההקרבה בתוך הוראת שעה על פי נביא היה עליו דין קרבן, ולפי זה צריך כהן להקרבתו, דלא מצינו שהתיר לאליהו זרות כמו לגדעון כדאיתא בתמורה כ"ח ע"ב, והרי אליהו היה כהן כמבואר בב"מ, ולכן שחיטה שהיא כשרה בור צוה לאחרים לעשות למען ידעון שצריכין להאמין לנביא גם לעבור על איסור כרת כמבואר בסנהדרין פ"ט, אבל הקטרה עשה הוא בעצמו, דזה בעינן כהן דוקא והמצוה מוטלת עליו שהרי לו צוה. עכת"ד בעל מקור ברוך זה.

ו. והנה הגאון הקדוש הרב קוק ז"ל בספרו משפט כהן קמ"ד אות י"ח העיר שם על הגמ' סנהדרין פ"ט דמה פריך הגמ' היכי שמעי ליה לישראל ועבדי שחוטי חוץ דלא מצינו כלל בפסוק שאחרים עסקו בעבודת פר, כי השחיטה לא מפורש כלל בפסוק מי עשה אותה, ויש לומר שאליהו בעצמו שחטו, והעלאה מפורש בקרא: ויערוך את העצים וינתח' את הפר וישם על העצים. אם כן צריכים לדחוק, שהקושיא היא רק למה לא מיחו בו, ולמה סייצוהו תלמידיו, כי עבודת שחייבין עליהם בחוץ לא מצינו כלל שעשו אחרים חוץ מאליהו עצמו וכו' עיי"ש.

ז. ויש להעיר גם במה שתרצו שאליהו עשה את ההעלאה בעצמו כי בעינן כהן לאחרי שנאסרו הבמות, ואפילו במת יחיד כמו שהסברנו לעיל. דהרי יש שיטות במדרש ובתנא דבי אליהו דאליהו לא היה כהן, דבמדרש רבה פרשה ויצא סוף פרק ע"א איתא פעם אחת נחלקו רבותינו בדבר (בנוגע לאליהו מאיזה שבט הוא): אלו אומרים משל גד ואלו אומרים משל בנימין. בא ועמד לפניהם אמר להם: רבותי מה אתם נחלקים עלי, אני מבני בנייה של רחל אני, וכן באליהו זוטא פרק ט"ו שהוא מורעו של רחל, עיי"ש. אם כן לא היה כהן ואיך מפורש בפסוק שעשה העלאה בחוץ דאחרי איסור הבמות היו צריכים כהן כמו שביארנו, וצריכים לפרש דלפי המדרשים אלו העלאה בלא אש לא מתחייב על העלאה, כמו שמעלה בעל הערוך לנר שזוהי מחלוקת תנאים וצ"ע בזה.